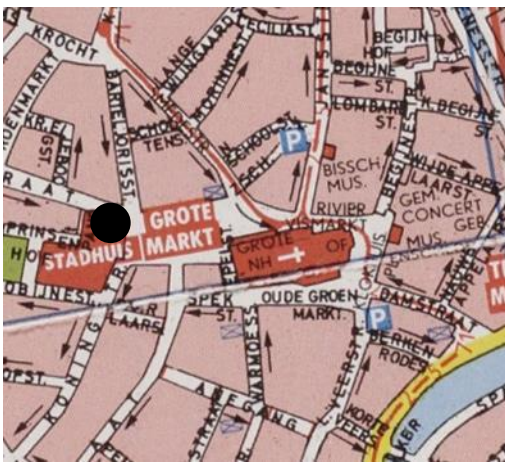

Inhoudsopgave

1	Grafelijke hof	6
2	Stadhuis tot samenvoeging met Dominicanenklooster	7
2.1	Oorspronkelijke stadhuis : Zaalgebouw met Grote zaal, nu Gravenzaal	7
2.2	Kleine Vierschaar	7
2.3	Grote Vierschaar	8
2.4	Toren	8
2.5	Stedehuis	8
3	Dominicanenklooster	8
4	Stadhuis na samenvoeging met Dominicanenklooster	10
4.1	Prinsenhof	11
4.2	Zijlstraatvleugel	11
4.3	Modernisering Grote Marktgevels	11
4.4	Latere, meer kleinschalige verbouwingen	12
4.5	Garenmarkt	12
4.6	Hortus Medicus	12
4.7	Stadsbibliotheek	13
4.8	Gilden	13
4.9	STADHUIS IN DE VERKOOP	13
4.10	Politie	14
4.11	Justitie	15
4.12	Provincie	15
4.13	Schavot	15
4.14	Nationale Nijverheidstentoonstelling	16
4.15	Stedelijk Museum	16
4.16	Nieuwe Oude Toren	17
4.17	Koningstraatvleugel	17
4.18	Recente veranderingen	18
5	Bibliografie uitgebreid	19

Locatie: westzijde van Grote Markt

NL-HlmNHA_53000479_G ; H. Spilman ; 1749 ; Tekening/aquarel naar een schilderij van P. Saenredam uit 1630 met het nog gotische stadhuis anno 1630. Afgebeeld is een gebeurtenis uit 1618, n.l. : Het bezoek van Prins Maurits aan de stad om het zittende stadsbestuur te vervangen

NL-HlmNHA_53000489_M ; C. van Noorde ; 1765-1772 ; Stadhuis nog met toren en met schavot

NL-HlmNHA_53005268_K ; P. Lauters/Desguerrois & Co ; 1848-1853 ; Stadhuis zonder toren en met schavot

NL-HlmNHA_54002430 ; Munnich & Ermerins ; 1859-1861 ; Stadhuis zonder toren en zonder schavot

DSC_3902 ; AV ; 23-9-2016 ; Stadhuis met toeristisch stadsleven

DSC_00022083 ; AV ; 23-12-2019 ; Stadhuis aan de vooravond van Kerst aan het begin van de avond

NL-HlmNHA_53012297 ; P. Saenredam en J. van de Velde (II) ; 1628 ; het gotische stadhuis in zijn omgeving

DSC_00017001 ; AV ; 28-9-2018 ; Vergelijkbare situatie als op de afbeelding links

NL-HlmNHA_53002377_K ; J. Stellingwerff, 1716; Pandplaats

DSC_8616 ; AV ; 25-8-2017 ; Vergelijkbare situatie als op afbeelding links

NL-HlmNHA_Hrlm_07517 ; ? ; ? ; Stadhuis Haarlem, plattegrond begane grond. Geel: trap, lichtblauw: binnenplaats, groen: onbekend

NL-HlmNHA_Hrlm_07492 ; ? ; ? ; Stadhuis Haarlem, plattegrond eerste verdieping. Geel: trap, lichtblauw: binnenplaats, groen: onbekend

1. Gravenzaal
2. Oude stadhuistoren
3. Huidige stadhuistoren
4. Kleine Vierschaar
5. Grote Vierschaar
6. Stedehuis
7. Prinsenhof
8. Zijlstraatvleugel
9. Pandplaats
10. Koningstraatvleugel
11. Locatie verdwenen kloosterkerk
12. Kalverpoort
13. Jacobijnepoort
14. Ziekenboeg van klooster
15. Verblijfsruimte van klooster
16. Slaapzaal
17. Sacristie
18. Librije

19. Refter(vermoedelijke eetzaal van klooster)
20. Pandpoort
21. Binnenpandpoort
22. Huidige Raadszaal

Het stadhuis heeft een zeer complexe geschiedenis en opbouw. Vandaar dat ik hierboven een plattegrond van de begane grond en de eerste verdieping opgenomen heb. De eerste verdieping bevat alle oude officiële vertrekken. Bij de hieronder geschetste historische ontwikkelingen moet men goed bedenken, dat in het verleden een stadhuis een multifunctioneel gemeenschapsgebouw was. Ook moet men bedenken, dat er geen scheiding was tussen de verschillende vormen van machtsuitoefening, zoals het besturen van de stad en de rechtspraak.

1 Grafelijke hof

NL-HlmNHA_53500061_G ; P. Brobbel; 1991 ;
Vogelvlucht Haarlem in 1245, uitsnede
Grafelijke Hof

In het verleden zijn er verschillende locaties geopperd voor de hof van de graven van Holland. Verschillende documenten, archeologische en bouwtechnische sporen wijzen erop, dat de Grafelijke Hof gezocht moet worden ter plaatse van het oudste deel van het huidige stadhuis, namelijk de Gravenzaal en omgeving. De stichtingsdatum van deze grafelijke hof is niet bekend. Veel dingen wijzen er echter op, dat hij rond het midden van de 10^e eeuw al aanwezig geweest moet zijn. Belangrijk hierbij is een document uit het begin van de 12^e eeuw, dat rept over de Hof van de oude graven. Dit betekent dat de hof er toen al lange tijd gestaan moet hebben en het feit dat de heilige Bavo rond het midden van de 10^e eeuw in de regio Haarlem terecht gekomen moet zijn. Aanvankelijk moet de hof een belangrijke bestuurlijke en militaire functie gehad hebben. Dit in verband met de strijd tegen de West-Friezen. Hiervoor had Haarlem een uitstekende locatie.

Een grafelijke hof kan men enigszins vergelijken met een groot landgoed, dat bestaat uit meerdere boerderijen, die verpacht werden en een centrale boerderij, waar de hoofdwooning/kasteel stond. Dit centrale deel bood ook woonruimte aan de dienaren van de Graaf. Veel wijst erop, dat de centrale hof (boerderij) het gebied van de Grote Markt en omgeving omvatte. Grenzen van deze oude boerderijen uit 10^e eeuw kan men nog als straten of grachten in het Haarlemse stratenpatroon terugvinden.

Van het oudste houten hoofdgebouw, midden 10^e eeuw, zijn geen sporen teruggevonden. Uit archeologisch onderzoek ten westen van de huidige Gravenzaal blijkt, dat daar rond 1200 een houten hofgebouw stond, dat toen door brand verwoest werd. Er werd, een nieuw houten hofgebouw neergezet op min of meer dezelfde plek. Op zijn beurt werd dit gebouw rond 1250 verwoest. Daarop werd een nieuw hofgebouw neergezet en wel iets oostelijker en in steen uitgevoerd. Op zijn beurt werd ook dit gebouw door brand verwoest en wel rond 1350. Op de fundering van dit verwoeste gebouw verrees de huidige Gravenzaal als het nieuwe stadhuis van Haarlem. Dit kon, omdat rond 1351 de Graaf Den Haag koos als zijn permanente woonplaats en de

Haarlemse hoforganisatie opgeheven heeft. Een deel van het grafelijke terrein werd gegeven aan het achter de Gravenzaal gelegen dominicanenklooster. Het hofgebouw zelf (waarschijnlijk toen een ruïne) met een klein stukje aangrenzend terrein werd geschonken aan de stad.

Hoe de grafelijke hof er in de loop der tijden uitgezien heeft is niet bekend. Gezien de roerige tijden en allerlei belegeringen (o.a. door de Westfriezen), lijkt het waarschijnlijk, dat het een verdedigbaar geheel geweest moet zijn. Aan de zuidzijde werd het begrensd door de beek, die in die tijd een aanzienlijke breedte (10 meter) had. Er zijn aanwijzingen, dat er meer water rond het complex aanwezig geweest moet zijn, maar helemaal duidelijk is het niet.

2 Stadhuis tot samenvoeging met Dominicanenklooster

2.1 Oorspronkelijke stadhuis : Zaalgebouw met Grote zaal, nu Gravenzaal

Het oorspronkelijke stadhuis bestond uit een grote zaal van ongeveer 10 × 30 m, gelegen boven vijf kelders. Deze zaal heet sinds 1955 Gravenzaal. In het verleden heeft deze zaal verschillende benamingen gehad, zoals bijvoorbeeld ridderzaal, rolzaal en burgerzaal. De kelders waren alleen via de Grote Markt toegankelijk, omdat aan de achterkant het Dominicanenklooster lag. Via een grote bordestrap kwam men van buiten in de zaal terecht. De huidige trap ligt op de plek van de oude. Oorspronkelijk had de zaal geen zolder. Men keek van beneden tot boven in de kap. Het moet een vrij donkere zaal geweest zijn, omdat er aan de achterkant geen ramen waren. Mogelijk rond 1465 is er een balkenvloer geplaatst, waardoor de huidige zolder is ontstaan. Het gebouw had aan alle vier de zijden een weergang met kantelen. Alleen die aan de zuid en oostzijde zijn overgebleven. Op alle vier hoeken heeft een klein torentje gestaan. Een zogenaamde arkel, gebruikt als wachttorentje. Oorspronkelijk was er aan de buitenkant bij de noordwesthoek een traptoren, die alle etages met elkaar verbond. De arkels zijn in de loop der tijden verdwenen. De kelders werden voor opslag van allerlei goederen gebruikt en bood plaats aan een keuken. Later kwam er ook nog een dienstwoning. De grote zaal had vooral een representatieve functie. Het was een ruimte voor bijeenkomsten, vergaderingen van burgers, maar ook ontvangsten, toespraken, feesten en partijen. Hij werd ook als lakenhal gebruikt en voor allerlei culturele activiteiten.

Opvallend is nog, dat de kapconstructie te licht uitgevoerd was. In de loop der tijden zijn vele verstevigingsoperaties nodig geweest. Waarschijnlijk is Engelbrecht van Nijvel de architect van dit gebouw. Hier is geen direct bewijs voor, maar veel zaken wijzen in deze richting. Hij was ook werkzaam aan het koor van de Bavo in die tijd. Dit stadhuis moet rond 1370 gereed gekomen zijn. Dit blijkt uit dendrologisch onderzoek van stukken hout van de kap.

2.2 Kleine Vierschaar

Rond 1385 is de Kleine Vierschaar gebouwd. Dit is de nog steeds herkenbare kleine uitbouw aan de marktzijde van het stadhuis. De begane grond was open en daarboven lag een klein vertrek. De oorspronkelijke functie is niet duidelijk.

2.3 Grote Vierschaar

Rond 1385 werd de Grote Vierschaar gebouwd. De Grote Vierschaar had ongeveer hetzelfde vloeroppervlak als de Kleine Vierschaar. De Grote Vierschaar bestond uit een vertrek op de begane grond en een vertrek erboven en was veel hoger dan de Kleine Vierschaar. De Grote Vierschaar werd gebruikt voor de rechtspraak. Oorspronkelijk stonden de Kleine Vierschaar en de Grote Vierschaar los van elkaar. Rond 1468 is de Grote Vierschaar waarschijnlijk geheel gesloopt en vervangen door een nieuwe Vierschaar, die een stuk naar voren en naar links is uitgebreid, zodat hij aansloot op de Kleine Vierschaar. Hierdoor zijn de wat merkwaardig ogende uitgebouwde Vierscharen ontstaan.

2.4 Toren

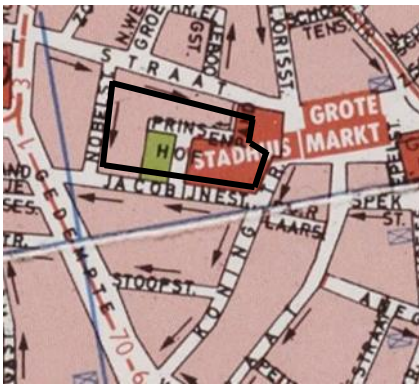
De oorspronkelijke traptoren aan de buitenzijde bij de noordwesthoek van het zaalgebouw is vermoedelijk bij een grote storm in 1465 ingestort, op het dak van het zaalgebouw gevallen en heeft daarbij een deel van de voorgevel meegenomen. De restanten moeten rond 1470 gesloopt zijn. Deze stadhuisstoren is in 1472 vervangen door een toren zoals nu aanwezig. Deze toren van 1472 is in 1772 wegens bouwvallig gesloopt en in 1915 in oude vorm herbouwd. Bij het grootonderhoud van het stadhuis in 2020/2021 werd ook de toren aangepakt. Toen bleek, dat de daarin hangende klok uit 1473 dateerde. Blijkbaar is bij de herbouw van de toren in 1915 de oude klok, die men blijkbaar altijd bewaard had, weer opgehangen. De klok bleek flink beschadigd en is na een grondige opknappbeurt weer opgehangen. Na zo'n 60 jaar kan hij weer geluid worden. Hij bleek in 1473 gegoten te zijn door Steven Butendiic, een zeer bekende klokkengieter uit Utrecht. Oorspronkelijk werd de klok geluid als er een vonnis geveld werd en dat voltrokken werd op het schavot voor het stadhuis. Ook werd de klok geluid als waarschuwing voor brand of naderende vijand. Na ophanging in 1958 werd het klokje eens in de drie weken geluid voor de aankondiging van een raadsvergadering totdat het mechaniek kapot ging. Waarvoor zou de klok nu gaan luiden?

2.5 Stedehuis

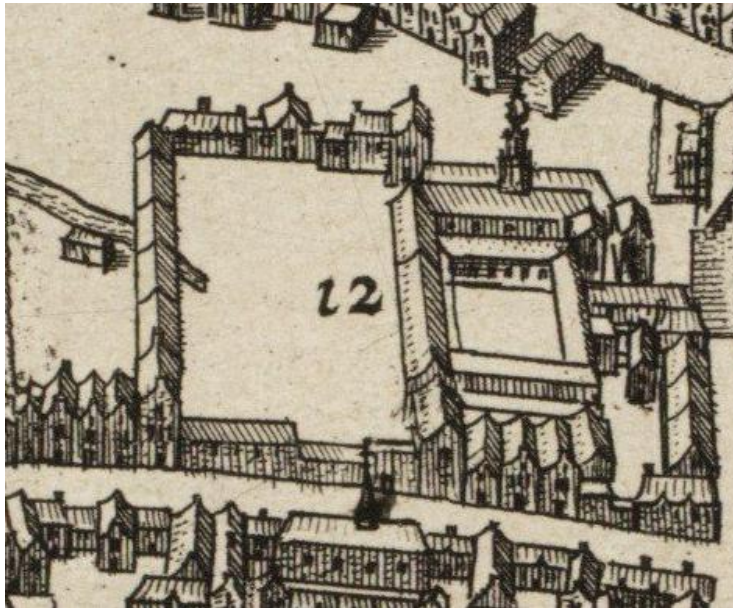
Wegens gebrek aan ruimte werd in de jaren 1454 - 1458 het zogenaamde nieuwe stedehuis aan de noordzijde van de huidige Gravenzaal gebouwd. De voorgevel ligt in het verlengde van die van de Kleine Vierschaar. De kamer op de eerste verdieping werd gebruikt door burgemeesters en thesauriers. Momenteel is dit de burgemeesterskamer. Op de begane grond kwam een schrijfkamer, bestemd voor de klerken.

3 Dominicanenklooster

Locatie: terrein tussen grofweg Koningstraat, Jacobijnestraat, Nobelstraat en zuidgrens van erven aan de zuidkant van de Zijlstraat; 2.8.2. Overzicht locaties onderwerpen, nummer 3

NL-HlmNHA_51000373_XL ; Thomas Thomasz. ; 1590 met situatie 1578. Kaart Haarlem na beleg 1573 en stadsbrand 1576. Uitsnede Dominicanenklooster

Het Dominicanenklooster heette ook wel het Predikherenklooster of Jacobijnenklooster. Dit klooster behoorde tot de vier bedelorden, die in de 13^e eeuw ontstonden en naar de steden trokken. Ze hadden een ideaal van een leven zonder bezittingen en hielden zich bezig met zielzorg, prediken en studie. Zowel voor hun inkomsten als voor hun prediking waren zij gericht op/afhankelijk van de wereld buiten het klooster. Zij hadden Franciscus van Assisi en Jezus als voorbeeld om naar te leven.

Los van kleine verbouwingen telde het klooster drie grote bouwcampagnes.

Ca. 1278-1296 : De exacte stichtingsdatum is niet bekend, maar wel is bekend, dat in 1278 de kloosterorde een stuk grond in bezit had, waarop hun klooster in aanbouw was. Ook is bekend dat in 1296 de officiële erkenning van het klooster heeft plaatsgevonden door de kloosterorde. Er zijn geen afbeeldingen van bekend, maar veel wijst erop, dat het klooster in hoofdlijnen dezelfde opzet, vorm en grootte had als vandaag de dag. Het klooster bezit een algemeen gevolgde en kenmerkende opbouw. Er is een flinke oost-westgerichte kerk, waar aangrenzend een min of meer vierkante kloosterhof met aan de vier zijden een galerij/gang. Aan deze galerij/gang liggende kenmerkende onderdelen zoals dagelijkse verblijfsruimte, eetzaal en slaapzaal. Aan de zijkant van het koor van de kerk (oostelijke uiteinde met het hoofdaltaar) ligt de sacristie (opslag van zaken voor de eredienst) met daarboven de librije (bibliotheek). Het klooster had drie toegangen: de hoofdtoegang op de plek van de huidige pandpoort, een zijtoegang in de Zijlstraat op de plek van de huidige Kalverpoort, via welke je nu op het Prinsenhof komt. Verder was er nog de Jakobijnenpoort. Die is geheel verdwenen, maar nog herkenbaar aan de deur in de gevel van de Grote Markt pal aan de noordkant van de Grote Vierschaar.

Ca. 1355-1380 : in het midden van de 14^e eeuw zijn er een paar grote stadsbranden geweest, waarbij het klooster zwaar beschadigd is geraakt. Daarop volgde een grote herbouwcampagne. Of en hoeveel er daarbij van de eerste bouwcampagne gehandhaafd is, is niet goed na te gaan. In ieder geval is duidelijk dat de grote westvleugel (nu Prinsenhof) en de kerk in dezelfde tijd herbouwd zijn.

Ca. 1466-1486 : in deze periode vond een forse verbouwing en een uitbreiding plaats. De huidige Prinsenhof vleugel eindigde bij de oever van de beek. Voor uitbreiding werd over de beek heen gebouwd tot aan de Jacobijnestraat. Dit zijn de huidige vijf vensters vanaf de Jacobijnestraat gerekend naar het noorden. De eerste verdieping had geen gewoon plafond maar was helemaal open naar de zolderkap. Het was daardoor een zeer hoge ruimte, die dienst deed als ziekenboeg. Het nu nog in de Jacobijnestraat zichtbare hoge dichtgemetseld venster, zorgde indertijd voor veel licht in deze zaal. Toen ontstond ook de huidige refter. Oorspronkelijk was hier alleen de zuidelijke kloostergang grenzend aan de noordkant van de beek. De beek werd overwelfd en daardoor ontstond de huidige ruimte met zuilen in het midden, die de oorspronkelijke zuidgrens van de zuidelijke kloostergang aangeven. Bij deze verbouwing ontstonden vermoedelijk ook de huidige sacristie met bovengelegen librerie en Binnenpandpoort. Waarschijnlijk is toen ook de huidige Pandpoort (grenzend aan de Gravenzaal) in de Koningstraat ontstaan.

Begin 16^e eeuw bleek het klooster bouwvallig te zijn en was geld nodig, vooral voor het metselwerk. Via preken, het verzamelen van aalmoezen en schenkingen zoals boeken en kerksieraden werd hierin voorzien. De gulle gevers zouden hiervoor in het hiernamaals ruim beloond gaan worden! Het klooster heeft altijd goede verstandhouding met de stad Haarlem gehad (afgezien van de Reformatie natuurlijk).

In 1572 kwam min of meer het einde voor het klooster. Op 1 augustus moesten alle gouden en zilveren voorwerpen voor de eredienst ingeleverd worden op het stadhuis. Kort daarop vonden er vernielingen en plunderingen plaats in het klooster. Tijdens de Haarlemse Noon op 29 mei 1578 vonden er opnieuw plunderingen en vernielingen plaats. Op februari 1579 werd de kerk voor afbraak verkocht. Kort daarop moet de kerk inderdaad gesloopt zijn. De rest van het klooster bleef gespaard en zou later onderdeel van het stadhuis worden. Op 24 april 1581 werd Haarlem de nieuwe eigenaar van de goederen van de kloosters in Haarlem, afgezien van het klooster van Sint-Jan.

4 Stadhuis na samenvoeging met Dominicanenklooster

Op 22 januari 1577 bepaalden de Staten van Holland, dat in Haarlem de Prins van Oranje alle kerkelijke goederen en personen onder zijn bescherming kreeg. Na bijna vier jaar vertrok op 1 maart 1577 de Spaanse bezetting uit de stad. Op 23 mei 1577 bepaalden de Staten van Holland, dat alle kloosters en religieuze goederen in de hollandse steden aan deze steden zouden komen te vervallen. Tijdens de Haarlemse Noon op 29 mei 1578 werd het dominicanenklooster geplunderd. Op 1 januari 1579 werd het Haarlemse bisdom door de Staten van Holland opgeheven. 10 Haarlemse kerken, kloosters en kapellen zouden in het openbaar verkocht worden. Hier viel ook de dominicanenkloosterkerk. Vrij kort na de verkoop moet in 1579 de kerk gesloopt zijn. Het klooster zelf bleef gespaard. Pas op 24 april 1581 verkreeg de stad Haarlem het daadwerkelijke eigendom van alle bezittingen van alle kloosters en geestelijke instellingen in Haarlem. Het Haarlemse Jansklooster was hier van uitgezonderd, zolang er nog een geestelijke in dat klooster in leven was. Dit had te maken met het feit, dat dit klooster onder bescherming stond van de Duitse keizer. Men zat er niet op te wachten om in deze moeilijke tijd ook nog een keer een conflict met de Duitse keizer te krijgen.

Vanwege de complexiteit van de geschiedenis van het stadhuis volgt hieronder een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen na de samenvoeging. Lang niet alles kan aan bod komen. Voor verdere detail-informatie: zie bibliografie (Cerutti, 2001).

4.1 Prinsenhof

De westvleugel en tuinen van het voormalige klooster werden afgesplitst en gingen min of meer een zelfstandig leven leiden onder de naam Prinsenhof. Zie hiervoor onder Jacobijnestraat/Prinsenhof: gebouw, tuin e.o.

4.2 Zijlstraatvleugel

Eén van de meest beeldbepalende onderdelen van het stadhuis is de Zijlstraatvleugel. Het wordt beschouwd als één der beste voorbeelden van de Hollandse renaissance. Ook na de oplevering was men er trots op. Daarom is het opmerkelijk, dat er in de archieven nauwelijks iets over te vinden is. De stadsgevangenis aan de Barteljorisstraat verkeerde begin 17e eeuw bouwkundig in matige staat. Pas na decennia van overleg besluit men op 24 januari 1620 een nieuwe gevangenis aan de Zijlstraat te bouwen, maar nu was er ook sprake van een uitbreiding van het stadhuis boven de gevangenis. Kort daarop begon de bouw, die in 1622 eindigde. Echter de nieuwe vleugel stopte achter het Stede-/Schepenhuis en liep dus niet door tot op de Grote Markt. Dit zou pas gebeuren in 1630, 3 jaar na het overlijden van Lieven de Key. Het is bijzonder te noemen, dat dit doortrekken van de gevels tot op de Grote Markt aan de buitenkant totaal onzichtbaar is. Binnenin is de vroedschapskamer op de eerste etage het belangrijkste en meest indrukwekkende gedeelte.

4.3 Modernisering Grote Marktgevels

Bij veel zaken uit het verleden, hebben de dingen een lange aanlooptijd, gaat alles in kleine stapjes en is van veel niet duidelijk wie het nu gedaan heeft. Dit geldt ook voor de modernisering van de stadhuisgevels aan de Grote Markt.

Eind 1596 was Lieven de Key bezig met de trap naar de Gravenzaal, de deurtjes en ramen aan weerskanten ervan en vermoedelijk ook de gewelven van de Kleine Vierschaar. Uit oude afbeeldingen blijkt dit een massieve trap met renaissancekenmerken te zijn. Waarschijnlijk betrof het een verbouwing van de bestaande trap, omdat de opzet niet wijzigde. Pas 30 jaar later kwamen de rest van de Gravenzaal en de Kleine en Grote vierschaar aan de beurt. Het balkon heeft waarschijnlijk alleen maar een sierfunctie gehad. De gevel van de Gravenzaal en de Kleine Vierschaar hebben nog delen van hun middeleeuwse karakter behouden. De gevel van de Grote Vierschaar is compleet gewijzigd. Het houten schavot is vervangen door een versie in steen met zuilen. Qua bouwstijl is de gevel van de Grote Vierschaar classicistisch te noemen. Dit blijkt vooral door de sterk aanwezige horizontale banden en het gebruik van diverse soorten zuilen tegen de gevel aan. Heel anders dan de stijl van Lieven de Key (overleden in 1627) en de Zijlstraatvleugel. Qua bouwstijl is de gevel van het stadhuis aan de Grote Markt bepaald geen eenheid. Waarschijnlijk hebben er dan ook verschillende bouwmeesters aan gewerkt. Als mogelijke betrokkenen worden genoemd: Pieter Post, Pieter Saenredam, Jacob van Campen en Salomon de

Bray. Het meest valt te zeggen voor de laatste 2, maar duidelijk zal het nooit worden. De gevel van de Gravenzaal kwam in 1630 gereed en de gevels van de Kleine en Grote Vierschaar in 1633.

Met deze modernisering van de gevels aan de Grote Markt ontstond het stadhuis zoals wij het nu kennen, op een paar kleine wijzigingen na (zie onderstaand punt van Latere, meer kleinschalige verbouwingen).

4.4 Latere, meer kleinschalige verbouwingen

Bordestrap : In 1723 werd de trap van Lieven de Key vervangen door de huidige trap. De huidige trap is veel minder massief en anders van opzet. Oorspronkelijk waren er geen tussenbordessen en moest men langs de gevel omhoog. Nu kan men recht naar voren toe en op het tussenbordess een draai maken.

Pandpoort : Rond 1765 is de trapgevel bovenop de Pandpoort vervangen door horizontale lijst met puntdak erboven. Zo ziet het er nog steeds uit.

Sloop van toren : In september 1772 werd de toren van het stadhuis gesloopt wegens bouwvalligheid. Vlak voor de sloop is de toren nog opgemeten en zijn er tekeningen van gemaakt.

4.5 Garenmarkt

Waar we heden ten dage niet zo gauw aan zouden denken bij een stadhuis: in de Pandplaats was er lange tijd een markt voor linnen en zijde gehuisvest. Bij de Linnenmarkt ging het om de verkoop van ruw linnen. Dat was een markt voor de groothandel. Het was een internationale markt, waar niet rechtstreeks aan de consument verkocht werd. Via een loting bepaalde de stad welke textielmakelaar zich bij een koper mocht vervoegen. De zijdemarkt was vergelijkbaar georganiseerd als de markt voor ruw linnen. Hierbij moet men bedenken, dat Haarlem in die tijd een belangrijk centrum voor zijdeverij was.

4.6 Hortus Medicus

In de jaren 1721 - 1865 deed de tuin van het Prinsenhof dienst als Hortus Medicus. Zie hiervoor: Jacobijnestraat/Prinsenhof: gebouw, tuin e.o.

4.7 Stadsbibliotheek

In de jaren 1596 - 1974 was de stadsbibliotheek gehuisvest in de Prinsenhof vleugel van het stadhuis. Zie hiervoor: Jacobijnestraat/Prinsenhof: gebouw, tuin e.o.

4.8 Gilden

Diverse gilden hebben in het stadhuis een kamer gehad. In zo'n kamer kwam men bijeen voor vergaderingen, maar ook voor feestelijkheden. Een gilde was een beroepsvereniging. Ze hadden weinig of geen bestuurlijke of politieke macht, omdat de reglementen door de stedelijke overheid opgesteld werden. Wel werd er controle uitgeoefend over wie welk beroep uitoefende. Je moest lid zijn van een bepaald gilde om je beroep uit te kunnen oefenen of iets te maken en om lid van gilde te kunnen zijn moet je allereerst poorter van Haarlem zijn. Op deze wijze had een bepaalde beroepsgroep een monopolie in de stad. Daarnaast was er een scholingssysteem en regelde men zaken als werktijden, lonen en prijzen en hield mijn toezicht op kwaliteit, maten en gewichten en dergelijke. Naast het beroepsmatige waren ze ook maatschappelijk actief en fungeerden ook als gezelligheidsvereniging. Het bestuur werd gevormd door de Deken (voorzitter) met daarnaast een paar Vinders, die ook wel overlieden genoemd werden en die men nu bestuursleden zou noemen. Slechts een enkel gilde had een eigen huis, vele gilden vergaderden in herbergen of logementen en enkelen hadden een kamer in het stadhuis. Heel anders dus dan in Vlaanderen, waar de nodige gilden een groot pand aan het centrale marktplein hadden. De gilden zijn in de 13^e eeuw ontstaan. Haarlem had in de 14^e eeuw gilden voor de brouwers en voor de vleeshouwers, maar ook voor de handelaren die voeren op het eiland Schonen in het zuiden van Zweden. Later zijn de overige gilden ontstaan, zoals die voor de kleine kooplieden en winkeliers, kleermakers, kuipers etc. etc. Uiteindelijk heeft Haarlem zo'n 55 gilden gehad. In 1798 werden de gilden landelijk afgeschaft. In 1801 begon men er weer mee, maar in 1810 viel definitief het doek. Het stadhuis van Haarlem had heel lang een kamer van het Sint Lucasgilde. Een bont gezelschap behoorde tot dit gilde. Het ging om schilders, goudsmiden, koperslagers, kunstverkopers, glazenmakers, etsers, spiegelmakers etc. etc. De inventaris van de gildekamer ging in 1913 naar het nieuwe Frans Halsmuseum aan het Groot Heiligland. Andere gilden die een kamer in het stadhuis gehad hebben: metselaarsgilde, glazenmakersgilde (na afsplitsing van het Sint Lucasgilde), bakkersgilde en enkele textielgilden.

Nu zou het ondenkbaar zijn, dat een enigszins met een gilde vergelijkbare vakbond zijn onderkomen in een deel van het stadhuis zou hebben.

4.9 STADHUIS IN DE VERKOOP

Tijdens de Bataafse Republiek van 1795-1806 is het nogal vreemd gelopen met het stadhuis. In januari 1795 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen en als gevolg hiervan, kwam er na drie jaar een grondwet. De herindeling van Nederland werd op zijn kop gezet. In plaats van provincies werd Nederland opgedeeld in acht departementen. Twee daarvan vormden de huidige provincie Noord-Holland. Haarlem viel onder het departement Texel met Alkmaar als vestigingsplaats van het hoofdbestuur.

Elk departement zou een eigen gerechtshof krijgen. Omdat het in die tijd uitermate slecht ging met de stad Haarlem deed het gemeentebestuur erg veel moeite om dit gerechtshof binnen te halen. De stad moest geschikte locaties aangeven bij het Rijk. Haarlem kwam met de locaties

stadhuis en Prinsenhof. In maart 1799 werd het stadhuis als gerechtsgebouw gekozen. Na de nodige onderhandelingen werd het stadhuis voor f 25.000 overgedragen. De gemeente wilde het Prinsenhof als stadhuis betrekken en vooruitlopend daarop werd de hele stadsbibliotheek gedumpt in een huis in de Zoetestraat.

Echter, de verhuizing naar het Prinsenhof liep anders. In augustus 1799 vielen Engelse en Russische troepen bij Bergen binnen om de Fransen weg te krijgen. Daarop verhuisde het departementaal bestuur vanuit Alkmaar (riskant dicht bij Bergen gelegen) naar het Prinsenhof in Haarlem. Zodoende zocht het gemeentebestuur naar een andere locatie voor het stadhuis en vond men dat in een aantal panden in de Jansstraat. Alhoewel het departementaal bestuur na een aantal maanden weer naar Alkmaar vertrok, koos men toch voor een verhuizing naar de Jansstraat. Op 16-10-1800 werd deze verhuizing een feit. Een groot deel van de inventaris bleef in het oude stadhuis achter.

Na het vertrek van het gemeentebestuur uit de oude stadhuis werd dat in gereedheid gebracht voor het gerechtshof. Dit heeft echter maar een paar jaar bestaan. Het land werd weer opnieuw ingedeeld. De oude indeling kwam terug en het departementaal gerechtshof werd opgeheven.

Zodoende besloot het Rijk het stadhuis in de zomer van 1803 weer te koop aan te bieden. Na de nodige onderhandelingen kwam de stad Haarlem weer in bezit van het oude stadhuis. Het Rijk voerde harde onderhandelingen. De stad kreeg een paar belastingvoordelen, maar moest als "betaling" vijf kostbare oude schilderijen aan het Rijk overhandigen. Begin 20^e eeuw kwamen twee ervan weer in Haarlem in bruikleen terug. Die hangen nu in het Frans Halmuseum. De overige drie in het Rijksmuseum. Op 22-10-1805 werd het vroegere stadhuis opnieuw door de stad als stadhuis in gebruik genomen.

Het oude stadhuis in de Jansstraat werd in 1807 bestuursgebouw van het nieuwe departement Amstelland. Haarlem was bestuurszetel van dit nieuwe departement geworden. Men wilde vanwege de werkgelegenheid deze organisatie graag in Haarlem houden en daarom droeg men het stadhuis Jansstraat bijna gratis aan het Rijk over. Later kwam er de prefect van departement van de Zuiderzee en in mei 1814 werd het zetel van het provinciaal bestuur. Er volgden nog enige verbouwingen en vergrotingen totdat het provinciaal bestuur op 15-5-1930 verhuisde naar het Paviljoen Welgelegen. De hoofdzetel van het provinciaal bestuur is hier nog steeds gevestigd. Het stadhuis Jansstraat werd kantongerecht en rijksarchief en werd deel van het justitieflex, totdat het afgestoten werd en in 2017 verkocht werd.

Leuk detail is nog, dat het koepeltje met uurwerk van het stadhuis Jansstraat nu bovenop de toren van de hervormde Kerk in Meppel staat. Verder is er niets overgebleven van het stadhuis Jansstraat en zijn er ook geen afbeeldingen van bekend.

4.10 Politie

In vroeger eeuwen bestond er geen politie zoals wij die nu kennen. De Schout was verantwoordelijk voor de ordehandhaving, waarvoor hij een paar ambtenaren had, genaamd Rakkers. Het aantal Rakkers was te weinig om de taken goed uit te kunnen voeren en het niveau van uitvoering was ook niet goed. Pas in de Franse tijd zou dat gaan veranderen. In 1795 ontstond de Bataafse Republiek. In deze periode verdwenen de Schout en de Schepenen. In 1810 werd het Koninkrijk Holland onderdeel van Frankrijk en werd de politie gereorganiseerd op de wijze, zoals die in het hele keizerrijk gold. Dit was een zeer sterk gecentraliseerde organisatie opgedeeld in departementen en arrondissementen. Haarlem werd opgedeeld in twee arrondissementen en kreeg dan ook twee commissarissen. Bij elkaar hadden ze niet meer dan vier man politie. Zij werden ondergebracht in vijf lokalen op de begane grond van de Zijlstraatvleugel. In 1813 vertrokken de Fransen, maar veranderde de organisatie in feite niet. Wat wel veranderde, was het

gecentraliseerde gezag. Dat verdween en de politie in Haarlem werd een gemeentelijk politiekorps. Met de groei van de stad breidde het politiekorps zich geleidelijk uit. Er werd ook gebruik gemaakt van de zogenaamde Nachtwacht. Dit was echter niet erg succesvol. In 1876 werd het korps dan ook grondig gereorganiseerd. De huisvesting in de Zijlstraatvleugel werd onhoudbaar en in 1898 verscheen dan ook een nieuw hoofdbureau van politie in de Smedestraat. De Zijlstraatvleugel bleef echter nog wel een hulpbureau tot 1914. Ook de administratie van de politie bleef nog hier en zat hier nog in 1921 in afwachting van de verhuizing van de Rijkstelefonie vanuit het hoofdbureau van politie in de Smedestraat naar het nieuwe postkantoor. Deze verhuizing zou pas in 1925 plaatsvinden.. Zie voor het vervolg van het verhaal van de Haarlemse politie onder Smedestraat / Politiebureau Smedestraat.

4.11 Justitie

Zoals hiervoor al gezegd vormde in de middeleeuwen de Grote Vierschaar de huisvesting van Justitie.. In die tijd was er slechts sprake van één rechtbank, namelijk de Schepenbank. In 1613 kwam hier verandering in. Vanwege overbelasting van de rechtspraak en vanwege kostenvoordelen besloot men tot een opsplitsing tussen kleinere en grotere rechtszaken. De kleinere rechtszaken vielen onder een rechtbank met de naam Kleine Bank van Justitie. Deze viel onder de Schepenbank, die de grotere zaken behandelde. Op hoofdlijnen bleef dit systeem gehandhaafd tot de inval van de Fransen in 1795.

De rechtbanken werden in de loop der tijd geregeld aangepast aan nieuwe regeringen / staatsvormen. Ze zwierven een beetje door het gebouw aan de Grote Markt. Echter, begin 19^e eeuw was men al lange tijd zo krap gehuisvest en wat men dan als ruimte in gebruik had was dermate beroerd, dat er zeer dringend een oplossing gezocht moest worden.

Na veel gedoe kwam er in 1838/1839 een oplossing voor de huisvestingsproblemen van de rechtbanken in het stadhuis. Er werd toen een groot huis in de Zijlstraat tegenover de Nieuwe Groenmarkt aangekocht en in beperkte mate verbouwd. Het Rijk hield zich nogal afzijdig in deze kwestie en deze verhuizing was alleen mogelijk door een toelage van de provincie en een forse financiële bijdrage van de stad Haarlem. Zie voor verdere ontwikkelingen van de rechtbank/justitie onder Zijlstraat/rechtbank. Na de Zijlstraat verhuisde men in 1890 naar de Jansstraat. Zie onder Jansstraat/rechtbank Noord-Holland en Jansstraat/voormalig kantongerecht voor verdere informatie over verdere ontwikkelingen en een stukje geschiedenis van de rechtbanken in Haarlem.

4.12 Provincie

In de jaren 1815 - 1930 deed de Prinsenhof vleugel van het stadhuis dienst als vergaderlocatie voor het provinciaal bestuur. Zie hiervoor: Jacobijnestraat/Prinsenhof: gebouw, tuin e.o.

4.13 Schavot

In 1855 werd het schavot aan de voorkant van de Grote Vierschaar gesloopt. De deur, die vanuit de Grote Vierschaar toegang tot het schavot verschafte, werd veranderd in een raam. De sloop had hele praktische gronden: de toegang tot het stadhuis en het gaan langs het stadhuis zou veel ruimer worden en na de afbraak van het schavot, zou het makkelijker zijn om de Vierschaar in te richten tot een lokaal met nuttige bestemming. Dit klinkt heel erg nuchter allemaal. Zou men deze sloop ook kunnen zien als symbool van een overgang naar betere en meer humane tijden?

4.14 Nationale Nijverheidstentoonstelling

Rond 1860 lagen er allerlei plannen om het stadhuis te verbouwen. Uiteindelijk besloot men de Pandplaats te verbouwen voor de Nationale Nijverheidstentoonstelling en de industrieschool. Er werd bovenop de kloostergangen van de Pandplaats een verdieping geplaatst en een doorgang gebroken vanaf de Gravenzaal. Tot op heden wordt dit gezien als een grove schending van het gebouw. De zalen voor de Nationale Nijverheidstentoonstelling zouden later het nieuwe Stedelijk Museum gaan vormen.

4.15 Stedelijk Museum

Hoe is men tot dit Stedelijk Museum gekomen: het Haarlemse schilderijenbezit was verspreid geraakt en zwaar verwaarloosd. Reeds in 1810 meldde de opzichter, dat in de Doelen de schuttersstukken zwaar mishandeld werden en er uitzagen of er bajonetten ingestoken waren. Vermoedelijk gebruikten de militairen de schilderijen van Frans Hals als een soort dartsbord. Na 1819 werden de schilderijen in veiligheid gebracht in het stadhuis en de Koudenhornkazerne. Verder verspreid in de stad hingen er nog veel meer schilderijen. Dit werd dermate onwenselijk geacht, dat in 1859 besloten werd alle tot de stad behorende schilderijen bijeen te brengen. Dit gebeurde uiteindelijk pas in 1862. Men had hiervoor een paar van de leeggekomen zalen van de Kunst en Nijverheidstentoonstelling uit 1861 voor gekozen. De toegang tot deze zalen is een verhaal apart: via een deur op de Grote Markt rechts van de grote vierschaar kon men via een trap naar de Gravenzaal komen. Helemaal aan het andere eind van de zaal zat de "voor deur". Via diverse trappen en kamers kwam men dan eindelijk in het museum zelf. Er waren een grote-en kleine schilderijenzaal, een oudheidkamer en een folterkamer. Uit allerlei gemeentelijke instellingen werden schilderijen hiernaartoe gebracht. Uit deze periode dateert het dubbele karakter van het museum. Enerzijds is het een kunstmuseum en anderzijds een oudheidkamer. Pas eind van de 20^e eeuw zou het Frans Halsmuseum als opvolger van het Stedelijk Museum dit dubbele karakter kwijtraken.

Het museum werd een groot succes met de nodige "hoge bezoekers". Vooral de eerste 25 jaar kreeg het museum veel schenkingen. Was de burgerij van Haarlem aan het opruimen? Met de huisvesting zelf ging het ondertussen minder goed. In 1881 kregen men last van vele lekkages en bleek het nodige verrot. In 1891 waren er weer vochtproblemen en toen pas kwam de eerste verwarming. In 1896 en 1905 volgde een grote opknapbeurt. In 1884 werd de collectie zo groot, dat er uitgebreid moest worden. In 1903 oordeelde de brandweer, dat het museum behoorlijk brandgevaarlijk was. Bovendien kampten zowel het museum als het stadhuis met flink wat ruimtegebrek. Ook de kunstwereld protesteerde door aan te geven, dat er veel te veel temperatuurwisselingen waren, dat er teveel vocht was en dat alles veel te brandgevaarlijk was. Uiteindelijk liet het gemeentebestuur zijn oren hiernaar hangen. In 1906 kocht de gemeente het weeshuis aan het Groot Heiligland. Na de nodige financiële strubbelingen werd het uiteindelijk 1913, voordat het Stedelijk Museum zijn nieuwe onderkomen kon betrekken. Opmerkelijk is nog

het feit dat het museum pas in 1912, 50 jaar na de oprichting dus, zijn eerste eigen directeur kreeg.

4.16 Nieuwe Oude Toren

Eind 19^e eeuw was het stadhuis zonder toren diverse mensen een flinke ergernis. Eind 19^e eeuw vonden diverse gemeenteraadsleden, dat de zuidgevel van de Gravenzaal (langs de Koningstraat) een stadhuis onwaardig geworden was. Dit was veroorzaakt door vele verbouwingen in de 18^e eeuw en later. Het heeft even geduurd, maar begin 20^e eeuw vond B&W ook dat er aan de zuidgevel iets moest gebeuren. In 1905 kreeg de heer Dumont, directeur van Openbare Werken, opdracht om een plan tot restauratie van de zuidgevel te maken. De heer Dumont was in 1902 benoemd tot directeur van de Openbare Werken. Men vermoedt, dat hij, nog niet zo lang in dienst zijnde, een hele goede indruk wilde maken, want hij pakte gelijk het hele gebouw aan. Zijn plan behelsde een gedeeltelijke reconstructie van de Gravenzaal. Zo kreeg het grote dak zijn dakkapellen weer terug, kwamen de verdwenen hoektorentjes van de zuidgevel weer terug en keerde ook de stadhuistoren op de noordoosthoek terug. Men vermoedt, dat het feit, dat hij sinds 1904 bestuurslid was van de Historische Vereniging Haerlem, een rol gespeeld heeft bij deze ideeën. Waarschijnlijk heeft ook een rol gespeeld, dat wethouder De Breuk voorzitter van diezelfde vereniging was.

Al deze plannen werden het gemeentebestuur veel te duur. Dumont stelde wel voor om in ieder geval de toren te reconstrueren. Medio 1909 ging de Historische Vereniging Haerlem zich ermee bemoeien en startte een actie om geld voor de herbouw van de toren te verzamelen. Dit duurde een aantal jaren en begin 1912 was het benodigde geld bij elkaar en wilde de vereniging dit geld aan de stad schenken. In 1913 begon de daadwerkelijke herbouw van de toren. Op 1-4-1915 was de toren gereed. De herbouwde toren zelf was een accurate reconstructie van de gesloopte toren. De herbouw van de toren was gebaseerd op zeer nauwkeurige opmetingen uit 1772 en vele schilderijen en afbeeldingen van de toren. Toch leidde de herbouw tot problemen met het Rijksbureau voor de Monumentenzorg. Kort geformuleerd kwam het erop neer, dat de toren al 140 jaar verdwenen was en niemand er nog herinnering aan had. Bovendien : Wat moet je met een dergelijk duur onnuttig romantisch frutsel, terwijl Haarlem in zijn algemeenheid de monumentenzorg flink verwaarloosde. Van de rest van de restauratieplannen van Dumont kwam niets terecht. In onze tijd (2020) van massale woongebouwen en gigantische fabrieksgebouwen en kantoren kijkt men wat verwonderd naar deze discussie. Het toerisme is een zeer belangrijke economische factor en toeristen vliegen af op gebouwen als het stadhuis als vliegen op de stroop. Toch is de nut en noodzaakdiscussie van alle tijden. Wat kost het en wat brengt het op hoort men toch geregeld klinken.

4.17 Koningstraatvleugel

Onder andere door de groei van de stad was in de dertiger jaren van de 20^e eeuw een uitbreiding van het stadhuis noodzakelijk. Het ging hierbij vooral om de afdelingen Bevolking en Burgerlijke Stand en het Bureau Belastingen. Men vond de uitbreidingsruimte door aankoop van panden langs de Jacobijnestraat en Koningstraat in het zelfde bouwblok als waarin het stadhuis al gevestigd was. Na sloop van deze panden verrees de huidige Koningstraatvleugel met bijbehorende vleugel langs de Jacobijnestraat. De uitbreiding van het stadhuis viel binnen een speciaal project van het Rijk. In 1934 richtte het Rijk het Werkfonds op ter bevordering van de werkgelegenheid. Het voordeel hiervan was, dat er renteloze leningen gegeven werden.

In 1935 vroeg men de directeur Openbare Werken een begroting en plan voor deze uitbreiding te maken. Ook maakte deze dienst een ontwerp. Dit werd afgekeurd. Na enig onderzoek vroeg men vijf verschillende architecten een ontwerp voor deze uitbreiding te maken. Vier architecten die niet gekozen waren voor het maken van een ontwerp dienden ook een plan in. De ontwerpstijlen varieerden van enigszins historiserend tot traditioneel tot enigszins modern. Haarlem was een wat conservatief ingestelde stad, zodat echt modernistische architecten als Van Loghem niet uitgenodigd waren. Uiteindelijk werd het ontwerp van de heer Van der Steur gekozen, omdat dit het meeste recht deed aan de historische omgeving en de beste aansluiting op het bestaande stadhuis bood. De modernistisch ingestelde Van Loghem had er geen goed woord voor over. Vandaag de dag met in het achterhoofd alle glazen wolkenkrabbers, massale flatgebouwen, kantoren en industriegebieden, kijkt men wat milder naar deze traditionalistisch ingestelde architectuur. Persoonlijk vind ik deze uitbreiding heel aardig passen, maar is inderdaad erg braaf om het zo maar eens te zeggen. Bovendien: Een met glas en staal gevulde kantoorvleugel had op deze plek een zware dissonant gevormd. Toch waren er wel moderne aspecten aan het gebouw. De hoofdconstructie bestond grotendeels uit gewapend beton en voor de ramen koos men stalen kozijnen en er verscheen er ook stalen meubilair. In de kelder langs de Jacobijnestraat kwamen de technische voorzieningen, op de begane grond kwam het Bevolkingsregister en de Burgerlijke Stand en het Bureau Belastingen kwam op de eerste verdieping, terwijl de afdeling Openbare Werken op de tweede verdieping terecht kwam. Deze nieuwe vleugel kreeg zijn eigen ingang op de binnenplaats achter de Pandpoort.

Op 15-6-1938 werd de opdracht aanbesteed. In fasen werd het gebouw neergezet. Op 1-4-1940 werd het nieuwe gebouw zonder veel poespas in gebruik genomen.

4.18 Recente veranderingen

Na de oorlog hebben de veranderingen in het stadhuis vooral gestaan in het teken van interne verbouwingen en restauraties. Echte wijzigingen hebben zich er aan de buitenkant niet voorgedaan. Toch had alles veel voeten in de aarde en ging het niet bepaald van een leien dakje.

Bij het opstarten van de restauraties hebben de gemeentesecretaris Phaff en restauratie architect Royaards een grote rol gespeeld. In 1954 had de heer Phaff een commissie ingesteld om tot een algeheel restauratieplan te komen. Dit zou pas in 1961 gereed komen. Vooruitlopend hierop werd intern van alles opgeknapt. Het plaatsen van beelden boven de Pandpoort kan men beschouwen als een aansprekende actie om het begin van de restauratie van het stadhuis te markeren. Deze beelden werden op 7-9-1957 onthuld. De beeldhouwer is Mari Andriessen, wiens idee het ook was om deze beelden te plaatsen. Graaf Willem II staat in de rechter nis. Hij draagt de rol met het stadsrecht. Hij gaf Haarlem in 1245 het stadsrecht. Graaf Floris V staat in de linker nis. De beelden zijn geïnspireerd op de gravenportretten binnen in het stadhuis. In die portretten hebben de beide graven de zwaarden omhoog gericht omdat ze een gewelddadige dood gestorven zijn, maar in de beelden zijn de zwaarden naar beneden gericht. Men vond dat het gezicht van Willem II erg veel leek op dat van de beeldhouwer.

In 1961 kwam het algehele restauratieplan gereed en dat werd door de gemeenteraad op 20-6-1962 goedgekeurd. Als eerste zou men de sacristie restaureren en daarna de Gravenzaal. In de jaren 1962 - 1964 werd de sacristie op voorbeeldige wijze gerestaureerd. Alleen duurde alles wat langer en werd het budget fors overschreden. Mede hierdoor kwam het tot een breuk tussen de gemeente Haarlem en de restauratiearchitect. Vanaf 1967 had men een nieuwe restauratiearchitect en wel de heer Wegener Sleeswijk. Zijn plannen kregen niet veel bijval en begin jaren 70 vertrok hij van het toneel. In 1972 bleek de Gravenzaal bouwtechnisch zo slecht, dat hij ontruimd en afgesloten moest worden. Allerlei noodvoorzieningen moesten getroffen worden. Ook voor de Kleine Vierschaar en nog wat andere vertrekken. In 1979/1980 kwamen de kloostergangen en de Refter aan bod wat betreft restauratie. Later werd het aanzien vanaf de

Grote Markt sterk verbeterd door de restauratie van 1984-1986. Het ging hoofdzakelijk om constructief herstel en schoonmaken. Hierdoor verdween het donker beroette karakter en zag alles er helder en veel fraaier uit. Verder werd in 1985/1986 de raadzaal verbouwd. Als laatste ontwikkelingen kan men noemen de vestiging van het VVV op de begane grond van de Grote Vierschaar en het aan het VVV gelieerde bezoekerscentrum, gesitueerd in de twee zuidelijkste kelders van de Gravenzaal. Dit centrum werd onder de naam "Anno Haarlem" geopend op 23-11-2017. In de entreerimte bevindt zich een grote kast met vakjes met attributen van belang in de geschiedenis van Haarlem. Langs de wanden is ook informatie over Haarlem te vinden. De tweede ruimte is een filmzaaltje, waar een korte film getoond wordt over de geschiedenis van Haarlem vanaf het prille begin. Eind 2020 kreeg de toren na een restauratie zijn luidklok uit 1473 weer terug. De klok kan weer geluid worden. Zie ook het onderdeelje over de toren.

Bij deze beschrijving van de ontwikkelingen van het stadhuis van Haarlem moet men bedenken, dat dit stadhuis al decennialang veel te klein is voor de huisvesting van alle gemeentelijke diensten. Reeds in de jaren 30 van de 20^e eeuw verhuisde het archief naar de Janskerk. Was men in het verleden nog wel trots op de verbouwingen en uitbreidingen van het stadhuis, bij de overige panden van de gemeentelijke diensten vanaf begin jaren 60 van de 20^e eeuw ligt dat helaas heel anders. Begin jaren 60 kreeg de dienst Openbare Werken een eigen kantoorgebouw, namelijk Koningstein in het Rozenprieel. Van meet af aan was dit gebouw voor de meeste mensen een steen des aanstoets en een complete dissonant in zijn omgeving. Tot vreugde van velen is het in het begin van het jaar 2020 gesloopt. In de jaren 70 van de 20^e eeuw werd de melkfabriek De Sierkan, gelegen op de hoek Zijlweg/Zijlsingel tot verdriet van velen gesloopt voor de bouw van een nieuwe gemeentekantoor. Vooral wat er daarna neergezet werd zat veel mensen dwars. Het enige bijzondere daaraan was, dat het bijzonder opviel door zijn onbenullige goedkoopheid. Sinds een paar jaar na de verhuizing van de gemeente zijn er nieuwe eigenaren. Met een paar potten verf heeft men het proberen op te krikken. Het resulteerde in een streepjescode-effect van de gevels. Maar is dit nu een verbetering? Een paar jaar terug verrees er in de Zijlstraat bij het oude postkantoor een nieuwe vleugel voor de nieuwe gemeentekantoren in het oude postkantoor (heet nu Zijlpoort). Deze nieuwe vleugel wordt toch ook door velen vreemd bekeken. En dan het gemeentekantoor Raakspoort op de hoek van de Raaks en de Zijlvest, waar voorheen de HBS A stond. De sloop van deze HBS A riep enorm veel weerstand op. Het werd een uitermate controversieel project dat tot in de Hoge Raad uitgevochten is. Bij het bekijken van dit nieuwe kantoor Raakspoort met al zijn tierelantijnen en natuurstenen versieringen nog afkomstig van de oude HBS A valt mij steeds een oud Nederlands gezegde te binnen : Al draagt een aap een gouden ring, het is en blijft een lelijk ding. Hoe zou het nu toch komen dat menig burger met enige weemoed terugdenkt aan die hele oude openbare gebouwen?

Bibliografie kort

(Boorsma, 2018) (Cerutti, 2001) (HaarlemsWeekblad, 2020) (Haerlem, 2007) (Koene, 2005) (Kroon, 1950) (Numan, 2018) (Pop_Jansen, 1997) (Stekelenburg, 2020)

5 Bibliografie uitgebreid

Boorsma, F. 2018. Kroniek 2017. *Haerlem Jaarboek 2017*. 2018, Vereniging Haerlem.

Cerutti, W. 2001. *Het stadhuis van Haarlem*. Bloemendaal, Haarlem : Uitgeverij J.H. Gottmer / H.J.W. Becht b.v., 2001. ISBN 90 806536 1 6.

HaarlemsWeekblad. 2020. Klok terug in toren stadhuis. *Haarlems Weekblad*. 29 december 2020, p. 3.

Haerlem, Historische Werkgroep van de Vereniging. 2007. *Meer dan steen*. Wormer : Historische Vereniging Haerlem en Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2007. ISBN 978 90 78381 07 5.

Koene, B. 2005. Tussen Gracht en Hout, De vroege geschiedenis van de zuidkant van Haarlem. *Haerlem Jaarboek 2004*. 2005, Vereniging Haerlem.

Kroon, W. 1950. *Geschiedkundig overzicht van het Haarlemse Postwezen*. Den Haag : Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie, 1950.

Numan, A. 2018. Een verblijfplaats van de graven van Holland in Haarlem. *Haarlem jaarboek 2017*. 2018, Vereniging Haerlem.

Pop_Jansen, M.L. 1997. *Veilig aan het Spaarne*. Haarlem : Regio Politie Kennemerland, 1997. ISBN 90 9010729 0.

Stekelenburg, R. 2020. Eeuwenoude klok klinkt weer in toren stadhuis. *HaarlemsDagblad*. 22 december 2020, p. Regio 3.